

DECADÈNCIES I REGENERACIONS EN LES LITERATURES PENINSULARS NO CASTELLANES. DIVERSOS NIVELLS DE CASTELLANITZACIÓ

Castellanització no vol dir decadència. M. de Riquer,¹ per desenvolupar aquest criteri, agafa com a espai exemplari es casos de València i de Portugal sota el plantejament que una literatura pot passar-se en bloc a una altra llengua però no decaure en el seu nou mitjà d'expressió. La hipòtesi es deurà a les seves energies creatives i a la qualitat dels seus escriptors. En teoria, ens diu el mestre. Més enllà, tanmateix, de la consecució d'aquesta realitat substitutiva ens cal la reconsideració pregona de la seva naturalesa. Si la pràctica literària no decau a València com a la resta de l'àrea catalana, és degut a la substitució de la tradició nadiua per un *desplaçament lingüístico-estètic* —el més extrem de tots els factibles— que la condueix a la pràctica unilingüe en castellà, almenys pel que fa als autors i textos aplegats sota l'epígraf d'«escuela valenciana». Aquests són els que proven l'axioma inicial; són, també, cal dir-ho, els que s'inscriuen en una altra història literària i, en contraposició, constaten l'estat decadent del cultiu literari de la seva llengua d'origen. La literatura catalana a València, per tant, decau en funció de la castellanització del seu espai cultural. I, pel que fa a les lletres portugueses, no és oportú incloure en un mateix estat de coses autors que viuen una supraliterarietat constatable fins al segle XVI —aquella que fa comuns al centre i a l'oest de la penín-

1. M. de RIQUER i A. COMAS, *Història de la literatura catalana* (Barcelona, Ariel, 1980), vol. III, pàg. 578.

sula el castellà i el galaico-portuguès— i altres escriptors lusitans que viuen, políticament i literàriament, l'oficialització del fet castellanitzant. La castellanització portuguesa és la que, pel fet d'ésser breu, més aviat ens prova que així que es recuperen uns mínims de vitalisme autòcton —que no té per què rebutjar el paper positiu que deixen les influències— se surt de la decadència on havia conduït la imposició.

Aquests dos punts, tanmateix —el que ordena l'existència dels anomenats desplaçaments lingüístico-estètics on gairebé es refugien les tradicions castellanitzades i el que reconsidera la decadència lusitana com un espill on poden contemplar-se acceleradament els altres processos de decadència literària que trobem a la península—, són aspectes d'un tema comú que he tractat en un altre treball.² Aquí i ara, m'interessa, d'una banda, comparar contrastivament la consciència que sobre la relació decadència-castellanització ens demostren els textos de les tradicions que queden dins l'Estat espanyol, tot tenint present que per a la catalana i la basca cal comptar amb les seves geografies avui administrativament franceses; i, d'una altra banda, plantejar com les trajectòries de les seves regeneracions contemporànies —ben diferenciades, almenys, en la cronologia dels seus assoliments —poden dissenyar-se a partir dels nivells de castellanització experimentats. No es tracta, doncs, de practicar un exercici crític-literari sobre les produccions basca, gallega i catalana d'aquest període, sinó de resseguir les realitats i les circumstàncies d'uns camins que van diferenciant-se en el temps i que tan sols es retrobaran en el nostre segle.

* * *

El 1545, Bernat Dechepare, el seu autor, fa estampar el primer llibre basc, el primer text complet en èuscar, *Linguae Vasconum*

2. J. M. RIBERA, *Castellanizaciones y decadencias en las literaturas peninsulares (Siglos XVI-XIX)*, comunicació presentada en les «Jornadas de Literatura Vasca, Francesa e Hispánica» / «Euskal, Frantses eta Hispanar Literatura Ihardunaldiak» — Donostia, 22-25 de juny de 1988; actualment en premsa a la «Revista de Filología Románica» (Madrid, Universidad Complutense, 1988), vol. VI.

primitiae, «perquè per tot el món sigui conegut que és una llengua tan apta com les altres per a ésser escrita»:

«...zeren ladin publika mundu guzietara bertze lengoajiak beza-la hain skribatzeko hon dela».

Se sorprèn en aquest mateix pròleg que cap basc, pel bé de la seva llengua, no hagi compost i escrit en èuscar. Aquesta falta de documentació és el motiu del menyspreu de les altres nacions que escriuen en les seves llengües; i, per tot això, considera el seu llibre «un formós poiell, la llengua basca impresa, cosa que no ha existit fins ara»:

«...ioya ederra, imprimiturik heuskara, oraino izan eztena...».

Tots aquests motius són desenvolupats en vers en el *Kontrapas* i *Sautrela* que tanquen el volum. Bernat Dechepare vol oferir al seu poble qualche cosa de doctrina i de divertiment per a xerrar i cantar. Potser un inici per a un ensenyament més seriós, ja que «Prínceps i grans senyors s'interessen per ella, / Desitjosos d'aprendre-la, si poguessin, per escrit»:

«Printze eta iaun handiek orok haren galdia, / Skribatuz hal balute ikhasteko desira».

Bernat Dechepare és un punt de partida. Arreplega matèries aleshores ja supranacionals —litúrgia, trobadorisme, goliardisme—, possibilitats rítmiques i lexicals de l'oralitat en què s'havia mantingut el seu idioma, i inaugura una tradició superadora dels textos castellans i francesos en els quals, fins aleshores, s'havia fet un ús literàriament diglòssic del basc. Es tracta, quasi, de la veritable superació d'una decadència que, en aquest cas, s'hauria desenvolupat des de l'origen de la convivència del basc amb les llengües i tradicions romàniques. Tot això, cal recordar-ho, des del nord dels Pirineus. És contra la llengua francesa que llança la seva més irònica i punyent provocació quan diu que «Cap llengua / Ni la francesa ni cap altra, / Es troba ara / Comparable a la llengua basca»:

«Ezein ere lengoajerik, / Ez frantzesaz ez bertzerik, / Orai ezta erideiten / Heuskararen parerik».

Tot això, a més, de boca d'un partidari de les tropes castellanes que acabaren amb la independència del regne de Navarra. Amb tota seguretat és exagerat compondre el perfil d'un autor confiat en les directrius de la corona hispànica, més encara en la sort que allí podria trobar la seva llengua i cultura nadiues. D'aquest costat dels Pirineus, la situació no era gaire més òptima. Potser fent referència al llibre de l'autor de la Baixa Navarra i a la seva *Honra de escritores* (1555), Pedro de Madariaga escrivia:

«Yo no puedo dexar de tomar un poco de cólera con mis Vizcaínos porque no se sirven de ella, de la lengua vasca en cartas y negocios; y dan ocasión a muchos de pensar que no se puede escribir habiendo libros impresos en esta lengua».

Qui sí que ens ofereix una acurada confessió d'espanyolisme —composta amb una forta dosi d'anticastellanisme— és Cristòfol Despuig. El tortosí, ja ho sabeu, ens diu que la seva obra,

«No he volgut escriure-la en llengua castellana per no mostrar tenir en poch la catalana y també per no valer-me de llengua estranya per a llustrar y defensar la naturalesa pròpia, que és la intenció de mon treball».

Això —amb els seus castellanismes i tot, i tanmateix amb el reconeixement del valor que la coneixença del castellà pot tenir per a les «persones principals»— planteja una oposició directa entre llengües i tradicions catalana i castellana. Cristòfol Despuig parla del conflicte directament. Sentir parlar castellà «per los principals senyors i altres cavallers de Catalunya» és motiu d'«escàndol» i un «abús» al qual «en altre temps no donaven lloc (...) los magnànims reis d'Aragó» i que ell condemna i reprova. I, més encara, considera que

«...d'açò se pot seguir que poc a poc se lleve de rael de la pàtria, i així pareixeria ser per los castellans conquistada».

Transcriu aquestes afirmacions tan conegudes per començar a marcar les diferències. Si el català, de moment, es manté als vir-regnats, la seva escriptura literària va recloent-se en els desplaçaments lingüístico-estètics abans esmentats, moviment que suposa una recessió. Cristòfol Despuig és prest conscient d'aquest decaïment, tal com ho és del passat esplendorós. Per això compon el seu text a partir de la constatació de dos pols inequívocs: passat i present. Aquest eix, amb major o menor clarividència, és constant al llarg de la decadència catalana. La situació basca, ja s'ha dit, no fa altra cosa que reestructurar un estat de fet. Bernat Dechepare connecta amb l'oralitat precedent, però, home del seu temps —encara que no estèticament—, dóna el seu text, la seva llengua, a la impremta. És, voldrà ésser, un punt d'arrencada. La tradició escrita basca es construeix sobre la projecció d'un conflicti present, sense punts de referència.

Pel que fa al galleg, la contemplació del seu estat es fa en clau de passat o, en tot cas, de negació, d'una negació que tampoc no es justifica rigorosament. No tenim textos coetanis del català i del basc abans revisats que ens parlin de la situació gallega. Tan sols, potser, qualche afirmació al voltant de la figura del compte de Gondomar, ja en el segle XVII.³ Del record que té el marquès de Santillana en el seu *Prohemio* envers els cançoners aleshores no documentats fins a l'afirmació de Lope de Vega sobre el desert poètic que li semblava Galícia, aquest és l'arc sota el qual es perfila un espectre de silencis. La situació no era exactament així; ja el P. Martín Sarmiento afirma el 1775.

«Aunque he dicho que el idioma Gallego no se escribía, ni se escribe, se entiende en instrumentos públicos, y en libros; pues en contratos particulares, y en cartas, tal qual vez se escribía y aún se usa; pues he visto instrumentos de los siglos décimo quarto, y décimo quinto escritos en ese idioma».

Les edicions filològiques han posat a l'abast textos hagiogràfics, traduccions de narrativa medieval, cròniques, ordenances gremials,

3. Vegeu l'article de L. Tobío, *Condomar e o galego*, «Grial» 40 (1973).

textos didàctics, epistolaris, fins i tot poesia culta, que ultrapassen la línia del segle XIV i arriben en alguns casos al set-cents. Aquesta documentació, tanmateix, no arriba a trencar amb una realitat diglòssica gradualment assumida. Per exemple, algunes de les lletres són íntegrament en gallec, una altra comença en castellà i continua en gallec, d'altres només tenen fragments en aquesta llengua; les que he pogut revisar són del segle XVII. És una realitat que, amb dinàmiques potser diferenciades, va arrelant en qualsevol de les àrees aquí revisades. Recordeu l'afirmació de Pedro de Madariaga que fa pensar en una diglòssia més pregonada per al basc que la gallega on, directament o indirecta, el passat literari, encara que in-documentat, sembla pesar.

Els estudis sobre la llengua basca solen parlar d'un estat de diglòssia sense bilingüisme o, es pot dir, amb monolingüisme basc quasi absolut. Fins al segle XVII es dona un percentatge de bascofonia que oscil·la entre el 75 % i el 80 %, realitat que no comença a transformar-se fins al segle XVIII. Aquestes proporcions i aquella realitat únicament es poden justificar sobre la base d'una demografia fonamentalment rural amb una minoria rectora castellanitzada. Aquest esquema és traslladable a la societat gallega. I en panorames d'aquest tipus, és fàcil de fer una reducció funcional de les llengües i cultures sotmeses. En el cas basc, el desig de Bernat Dechepare es perd. La minoria rectora opta pel castellà o pel francès; fins i tot es desenvolupa un *vascongadismo literario* que defensa la tradició èuscar en castellà i que es perllonga d'Esteban de Garibay a Manuel Larramendi i Pablo Pedro Astarloa. Per al basc sols queda un camp, el catequístic. Devocionaris i gramàtiques i diccionaris destinats als qui han de portar a terme aquesta tasca sumen el total de la producció. Caldrà trobar Arnaut de Oiherart, ja al sis-cents, com una excepció per la seva poètica profana i, més tard, esperar fins al segle XX per a documentar la preeminència de la documentació laica. Si el cultiu imprès es manté és per interès estamental. La seva mateixa documentació suposa la negació d'evolucionisme per al món basc. Encara que per al gallec la producció des del sector eclesiàstic no sigui tan important, quelcom de semblant deu haver passat pel que fa a l'ús de la llengua

si es reconsidera la importància que els estudis sobre la desamortització donen a un aspecte concret: el del paper dels religiosos en l'educació de la població rural que, segons informa Sarmiento, es mantenia unilingüe; en la formació de la llengua gallega, ens diu, després d'altres elements compositius.

«...finalmente se le pegaron tales cuales voces modernas castellanas, no en el idioma de los aldeanos, sino en el de los ciudadanos, y en especial en el de los que habitan en puertos de mar».

En el cas català també es pot trobar algun cas similar al basc, com el del jesuïta Pere Gil, que tradueix el Kempis el 1621 per als catalanoparlants de les Balears, València i Catalunya —també d'Aragó, França i Sardenya— i que, fora de les grans ciutats, no comprenen el castellà. Aquesta funcionalització, però, és aquí excepcional. La producció en català no és mai esquivada de forma tan específica. Entre d'altres raons perquè no es dirigeix tan sols a població rural, de caire més conservador i de consum literari més limitat. La demografia urbana és important. I encara que aquí es troben els sectors més castellanitzats —el mateix Pere Gil ens ho ha dit— i les plataformes més castellanitzants —vegeu, per exemple, l'augment de la producció en castellà de les editorials valencianes durant el sis-cents—, la dinàmica de la literatura catalana sobrevivent és pròxima a les tensions i a les circumstàncies del món coetani. Això i l'esmentada consciència del passat històric i cultural em sembla raó per a comprendre la decadència catalana com un continuïum que no perd del tot el seu nord. Potser de forma limitada, potser incorrecta, el record de la qüestió lingüística i cultural es replanteja cada vegada que reapareix de forma actualitzada en funció de les circumstàncies polítiques i socials del moment i sobre la base històrica no oblidada. Sols així es pot comprendre la mistificació del pseudo-Boades i, també, l'existència d'un fil conductor que arriba fins al segle XVIII en el qual «...la llengua, potser més que conreada, és objecte d'estudi» segons A. Comas⁴

4. M. de RIQUER i A. COMAS, *op. cit.*, vol. IV, pàg. 13.

encara que ell mateix ens hagi mostrat prou i sorprenents proves del seu cultiu—, però en el qual també, i d'acord amb ell mateix, s'instauren els mínims d'infraestructura necessària i es dissenyen els projectes fonamentals que realitzarà el segle XIX i el primer terç del segle XX.

En els altres dos casos, aquesta possibilitat és pràcticament nul·la. Mentre l'academicisme català va gradualment recuperant l'espai cultural per al cultiu literari de la llengua pròpia, en galleg el 1731 tenim un *Diálogo bilingüe* de Pablo Mendoza de los Ríos, text més diglòssic que bilingüe, criteri que també ha estat aplicat al castellano-basc *El borracho burlado* (1762) de Xabier María de Munibe, conde de Peñaforida.⁵ En el *Diálogo*, el galaicoparlant, opinant sobre els acadèmics de l'Academia Compostelana, els adverteix que «...primeyro è saber falar Español que deprendelle Frances...». Si bé té por de l'afrancesament dels seus pròcers, res no sembla témer de la castellanització del galleg; per a ell fa temps que el castellà és l'espanyol i això cal defensar-ho, encara que ell parli galleg. Aquest ambient és el que degué trobar el P. Martín Sarmiento en els seus viatges dels anys 1725, 1745 i 1754. Aquesta realitat li fa escriure cap al 1758:

«...declaro que el principal intento para que he tomado la pluma no ha sido (sino) para buscar las etimologías (del) dialecto gallego. El castellano, portugués, francés, italiano, catalán, etc. no me necesitan para nada, pues todos tienen libros y hombres doctos para averiguar el origen respectivo de sus idiomas. Sólo el idioma gallego tal ni tiene libros ni hombres doctos que se hayan dedicado o dediquen a averiguar el origen, siendo tan antiguo, tan noble y tan puro como el más estirado de los demás».

Manca de tradició llibresca i d'interès per part dels sectors cultes del país. Aquests són els punts més insistentment referits per Martín Sarmiento, i això que coneixia, com hem vist, textos es-

5. Sobre aquest aspecte en el text basc esmentat, vegeu J. JAURISTI, *Literatura vasca* (Madrid, Taurus, 1987); en relació amb això es pot pensar en d'altres textos gallegcs posteriors, com el *Diálogo* (1823) de Pedro Boado Sánchez, on assistim a la conversa entre uns pagesos galaicoparlants i el seu advocat que parla castellà.

crits en gallec. Una altra cosa, però, era la tradició literària —potser per això ell escriurà les seves cobles— i, si bé n'hi havia notícies, podien reduir-se a l'existència d'una lírica oral:

«Lo cierto es que para probar, componer coplas, y cantarlas, no se necesita que se escriban. Así pues creeré que quando el Marqués de Santillana dice que los Gallegos, y los Portugueses hallaron los versos del Arte Mayor, y del Arte común, se refiere a aquellos tiempos, en que ni Portugueses, ni Gallegos escribían el idioma vulgar que hablaban, y en el qual poetizaban...».

Aquesta oralitat hauria estat la via prioritària de l'idioma fins al seu moment i aquesta és la raó per la qual el P. Martín Sarmiento, per al seu estudi sobre la llengua gallega, arrebregarà veus i proverbis,

«como los fuere oyendo, y siempre preguntando, para oír más, a viejos, viejas, niños, rústicos, y poco o nada a los que, sin saber el gallego, se precian de castellanizantes».

Amb aquest material, el projecte global de la seva tasca cerca la dignificació de la llengua i la seva revitalització. Per això proposa una escola bilingüe en castellà i gallec amb ensenyants de llatí i gallec en cada vila i que siguin d'origen gallec, per a fer desaparèixer la diglòssia imperant:

«...desterrar de Galicia la cruel y tiránica barbarie de estudiar una lengua ignota por otra lengua desconocida».

Així els mateixos gallecs superaran el menyspreu per la seva llengua del qual els han arribat a contagiar els castellans; així, també, anirà creant-se una infraestructura favorable perquè no es cometin

«...tantos errores en Galicia. En Cataluña dieron calabazas a un cura porque no sabía el catalán. Los que en la América han de ser misioneros les hacen estudiar las lenguas bárbaras de los feligreses».

Tots sabem que l'església catalana no es mostrarà sempre tan vernaculista i, d'altra banda, algunes afirmacions de Baldiri Reixac

—que també reconeix que «no falten catalans que a vegades desprecien nostra llengua», i afirma que «entre totes les llengües, la que ab més perfecció deuen saber los minyons és la llengua pròpia de sa pàtria», i que tanmateix acaba oferint un lèxic castellà-català—, aquestes i algunes altres afirmacions, deia, són ben a prop de les més llargament transcrites del P. Martín Sarmiento, figures també enllaçades per la influència de la pedagogia de Port-Royal a la qual potser fa referència Sarmiento quan parla del «nuevo método singular, natural, fàcil, breve y científico» per a «los niños gallegos», amb la mateixa estimació amb què Reixac parla de l'«amor al noi».

Amb estructura dialogada alguns d'aquests criteris troben resò en veu èuscar i en la ploma de Juan Antonio de Moguel. El seu *Peru Abarka*, escrit a la darrereria del segle XVIII, ens parla en alguns llocs irònicament dels «pobles interiors» («erri barruetakoak iraktsi ezeutsuezanak») i de la gent «elegant i que ha passat anys a Madrid» («ez iakiñarren Barberu ain apamdu ta Madrillen urteak egin dituanak») per preguntar ben directament, en un altre lloc, que «si som euskalduns, ¿per què no parlar en la llengua dels nostres avantpassats?»:

«Euskaldunak bagara zetarako berba egin ez geure asaben berbakuntzan?».

La redignificació lingüística en aquest cas serà concloent. Potser Jesucrist no parlà en basc, però tampoc no ho va fer en castellà (M. J.: «Ezeban Jesu-Kristok euskerarik berba egin»; P.: «Eder-to: ezta zure erdera mordoilloan bere»); el primer contacte amb el món, en aquest cas amb la religió, s'ha de fer mitjançant la llengua nadiua. A favor d'aquesta, en el seu llibre, Juan Antonio de Moguel practica una pregona descastellanització tot desfent-se de barbarismes. També per a ell, en d'altres textos seus, existeixen «mals bascs» («euskaldun txarra»), com aquells que va blasmar Pedro de Madariaga i germans dels gallescs i dels catalans menyspreats, respectivament, per Sarmiento i Reixac. Contra ells, potser per raó d'ells, aquest darrer escriu la seva apologia de l'idioma. Ben a prop

de les seves afirmacions queden les dels anomenats *planys* i *apologies* del català. Amb els criteris del P. Martín Sarmiento, d'una altra banda, connecten també aquestes darreres; així, quan Ignasi Ferreres parla dels llatinismes del lèxic català com Sarmiento ho farà del galleg, llatinismes que no cal confondre amb castellanismes.

Juan Antonio de Moguel, però —i tornem al basc—, té una altra significació. *Peru Abarka* amplia els camps lexicals de l'èuscar més enllà de l'espiritual en el qual aquesta llengua es conreava des de feia tres segles. A partir de la defensa de l'idioma com a *leit-motiv*, Moguel construeix una miscel·lània que ens informa sobre diferents aspectes de la vida basca, des del camp fins a les ferries. Hi ha ací un nivell d'antropologisme que trobem també en la tasca de Sarmiento i, així mateix i amb una forta dosi de dietarisme, en els textos de Rafael d'Amat. R. Eberenz⁶ va estudiar ben encertadament les projeccions del món de la decadència en els textos del Baró de Maldà. També en aquests surt la qüestió de l'idioma, encara que més diluïda. Ja hi havia prou gramàtics i apoloïstes al seu voltant; ell escrivia «per sola ma diversió i d'alguns privilegiats que els los vulga llegir». Ho dic pensant en criteris com el de M. Arizeta,⁷ que no contempla quasi cap ingerència il·lustrada en el Baró. Jo penso en un espectre de para-illustració i pre-romanticisme que contamina moltes d'aquestes afirmacions que estem revisant. Tant se val, Rafael d'Amat oposa al català la «llengua de catastro o (...) castellà, que tot és u». Per a Martín Sarmiento la mateixa manca d'escriptura del galleg —en d'altres moments, segons ell, un greu problema— seria una marca de puresa davant la història del castellà. Moguel diu per la seva banda que ni «en romà, francès, castellà i altres llengües no hi han construccions com en el basc» («Erromar, Prantzes, Gaztelar ta beste berbakuntzetan eztago euskeran legezko jirabirarik»).

Fins aquí tot sembla coincidir. Podríem continuar practicant

6. R. EBERENZ, *El «Calaix de Sastre» del Baró de Maldà i la problemàtica de la «Decadència»*, dins *Actes del Quart Col·loqui internacional de llengua i literatura catalanes* (Montserrat, Abadía, 1977), pàgs. 205-221.

7. M. ARIZETA, *Introducció a Viatge a Maldà i anada a Montserrat de Rafael d'Amat, Baró de Maldà* (Montserrat, Abadía, 1986), pàgs. 24-25.

la superposició de textos i continuariem trobant més i més correspondències entre afirmacions i continguts sobre l'estat de les tradicions basca, gallega i catalana; prova que la castellanització dels seus espais lingüístics i culturals s'havia donat i que cadascuna d'elles vivia la seva realitat dins els límits de les pròpies possibilitats. Aquestes, però, ho repeteixo, s'assentaven sobre històries força diferents. Una anècdota contrastiva com a exemple: quan Martín Sarmiento parla dels seus catedràtics, diu que cadascun d'ells «ha de saber ya unas cien voces gallegas puras», prova oral d'alfabetització per a una cultura mancada de llibres, segons el seu criteri. Juan Antonio de Moguel, en un dels seus diàlegs, fa contestar a un dels personatges davant d'un altre que no sap com recuperar els qui van perdre la llengua: «Treure abundosos llibres en basco» («Atera ugari liburu euskerazkoak»); és a dir, aprofitar per a la cultura basca un vehicle que existeix i que potser no s'ha aprofitat plenament —s'ha anul·lat— en limitar-ne els continguts. Lluís Galiana, el 1754, proposa a Carles Ros de publicar una biblioteca de clàssics catalans amb la seguretat d'una bona venda a València, Mallorca i Catalunya; així, novament s'esmenta la connexió entre passat i present, la consciència dels orígens i de la seva projecció en un present encara no perdut. En relació inversa, cadascuna d'aquestes tradicions pot anar més enrera pel que fa a la seva documentació i, pel que es refereix a les seves possibilitats d'arrencada definitiva, teòricament es troben més a prop del seu inici.

Per començar a cobrir el cicle de regeneració-adequació-normalització que hauran de recórrer les cultures catalana, basca i gallega fins a la tercera dècada del nostre segle, la catalana té a l'abast tota una infraestructura factible d'utilització. Potser —aquesta és la vella teoria— si els primers decennis dels vuit-cents no haguessin arrossegat tants components desestabilitzadors, en la transició dels segles podríem comptar amb una generació, diguem-ne, romàntica que es correspongués amb el romanticisme centreuropeu. No serà així, i, durant gairebé mig segle, es perllongarà la situació ja consumada al set-cents: reclams cada vegada més clars, més insistents pel que fa a la qüestió de la llengua, i experimentacions literàries a cada punt més agosarades. Tanmateix, quan s'arribi al moment

ineludible, tindrà lloc una pràctica accelerada de les estètiques coetànies. Els nous final i començament de segle oferiran una *adequació* plena.

Això no s'esdevé en les lletres basques. La possible proposta de Moguel, el seu exemple de reutilitzar l'esquema cultural èuscar, no és atès. Del contingut del seu llibre, del seu quasi experimentalisme formal, no transcendeix altra cosa que la seva maqueta del País Basc que, potser i per a ell, sols era urgència funcional per a la seva dramatització. Publicat el 1880, no promourà altres postures que no siguin un ruralisme força romantitzat, l'endogenisme aranista i, tanmateix i com a repulsa, la negació unamuniana del fet basc. Tot un espectre, en qualsevol cas, que retarda la urgent superació fins a la immediata guerra civil.

Davant d'aquests dos extrems, la tradició gallega brolla amb un ritme que no respon a l'alè que li havia volgut insuflar Sarmiento. La seva tasca, al marge d'alguna altra efectuada sense cap connexió entre elles, no rep resposta. La pràctica literària gallega anirà refent-se, per mor de les circumstàncies, des de la plataforma humana que havia fet sobreviure l'idioma i les tradicions, allí on ell havia escorcollat. Certs sectors de les classes rectores, enduts per aquestes circumstàncies, aniran arribant —preferentment a la segona meitat del vuit-cents— al seu conreu literari. El 1885, però, Manuel Murguía encara es planyia del retard i per tots aquells que ell encara tenia per precursors. En un altre lloc m'he aturat en la comparació d'aquestes tres literatures en la tessitura del moment de la urgent superació.⁸ Durant les dues primeres dècades del nou-cents, les lletres gallegues perllongaran encara la *regeneració* paral·lelament a l'exercici d'*adequació*.

Les tres tradicions tanquen, així i de forma cronològicament diferenciada, un cicle comú en abstracte i amb no pocs matisos si es revisa comparativament. Quan totes tres es retroben en un mitjà creixentment normalitzat, no fan altra cosa que equiparar-se amb la castellana com a vehicles de cultura dins l'Estat espanyol pre-

8. J. M. RIBERA, *Literaturas Peninsulares. Notas sobre el proceso de regeneración literaria*, «Dársena», núm. 0 (UNED, A Coruña, 1988), pàgs. 52-55.

bèl·lic. Per a llavors, crec, la noció de decadència, ja superada, sí que devia ésser sinònim de castellanització.⁹

JUAN MIGUEL RIBERA LLOPIS

EDICIÓ DE TEXTOS

- CARBALLO CALERO, R. (ed.), *Prosa galega III. Da época trovadoresca ao neoclassicismo* (Vigo, Galaxia, 1980).
- DECHEPARE, Bernat, *Olerkiak*, ed. de L. de Aquesolo, introd. de L. de Michelena (San Sebastián, Ed. Txertoa, 1978; amb versió castellana i francesa).
- DESPUIG, Cristòfol, *Los Colloquis de la insigne ciutat de Tortosa*, ed. a cura d'E. Duran (Barcelona, Curial, 1981).
- MOGUEL, Juan Antonio de, *Peru Abarka*, ed. bil. realizada por R. M. de Azkue según versión castellana de J. C. de Cortazar, prólogo de J. S. Martín, epílogo de J. M. Martín de Retana (Bilbao, Ed. La Gran Enciclopedia Vasca, 1981).
- REIXAC, Baldiri, *Instruccions per l'ensenyança de minyons*, prefaci de Ll. Jou i Olió (Barcelona, Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, 1923).
- RIQUER, M. de, COMAS, A., *Història de la literatura catalana* (Barcelona, Ariel, 1980), vol. 3 (per al text de Pere Gil, pàg. 585), 1981; vol. 4 (per als textos d'Ignasi Ferreres, pàgs. 185-186; de Rafael d'Amat, pàgs. 544 i 546; de Lluís Galiana, pàg. 169).
- SARMIENTO, Padre Martín, *Memorias para la historia de la poesía y poetas españoles* (Buenos Aires, Emecé, 1942).
Estudio sobre el origen y formación de la lengua gallega (Buenos Aires, Ed. Nova, 1943).
Catálogo de voces y frases de la lengua gallega, ed. y est. por J. L. Pensado (Salamanca, Universidad de Salamanca, 1973); vegeu textos de Sarmiento que s'inclouen en l'estudi introductorí.
- URQUIJO, J., *Lengua internacional y lenguas nacionales. El euskera, lengua de civilización* (Bilbao, Bilbaína de Artes Gráficas, 1920); per al text de Pedro de Madariaga, *Honra de escritores* (1555), pàg. 18.

9. Aquesta aportació es troba dins les línies de treball del projecte d'investigació que en el Departament de Filologia Romànica de la Universitat Complutense de Madrid es porta a terme sobre l'estudi de les literatures peninsulars des d'una perspectiva comparatista i partint del concepte d'*interliterarietat peninsular*. Vegeu en aquest respecte la presentació al corpus d'articles, en premsa amb el text citat a la nota 2.